

DR. KAREL VERSTOVŠEK - ŠTAJERSKI OBLIKOVALEC SLOVENSTVA

Kulturni center Ivana Napotnika Velenje je v sodelovanju z ljubljansko izpostavo Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo 9. junija 1994 v Velenju organiziral strokovni posvet o pomembnem političnem delu rojaka dr. Karla Verstovška, enega najmarkantnejših slovenskih politikov na Štajerskem pred prvo svetovno vojno. Njegove politične odločitve v prevratnih letih slovenske politične in kulturne zgodovine so pred koncem habsburške monarhije zganile nemške nacionaliste, prispevale največ v boju za severno slovensko mejo ter dale svojstven pečat pri ustanavljanju strokovnih šol in pri reorganizaciji šolstva v narodnem duhu.

Namen simpozija je bil, ponovno ovrednotiti (politično) delo dr. Karla Verstovška in našega rojaka umestiti na ustrezno stran slovenskega zgodovinopisja, vsekakor pa na manj anonimno mesto med zaslužnimi Slovenci. O zgodovinski resnici o dr. Verstovšku in njegovi pomembni politični vlogi so na velenjskem posvetu izčrpno spregovorili poznavalci njegovega življenja in dela: dr. Miroslav Stiplovšek, dr. Ervin Dolenc, dr. Milan Ževart, Jože Hudales, Branko Goropevšek, Mira Grašič in Lojze Penič. (Simpozijski prispevki bodo objavljeni v naslednji št. Časopisa za zgodovino in narodopisje (1994/95).

Dr. Karel Verstovšek (1871-1923) je bil politični prvak svoje dobe, "z upravljanjem najvišje funkcije na področju prosvete in kulture je dr. Verstovšek veliko prispeval k slovenizaciji in razmahu osnovnega, strokovnega in srednjega šolstva ter kulturnih ustanov, organizacij in dejavnosti, izjemno tehten pa je bil tudi njegov delež pri ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani" (iz simpozijskega referata dr. Miroslava Stiplovška).

"Ko govorimo o dr. Karlu Verstovšku kot deželnozborskem in državnozborskem poslancu /.../, ne moremo mimo dejstva, da je bila njegova politična kariera razmeroma kratka, a političen vzpon meteorski. Zasluge temu gre pripisati tako stranki Slovenske kmečke zveze, ki mu je omogočila politično kariero, kakor njemu samemu, ki je hitro spoznal, da lahko

postaneš pomemben politik samo ob pragmatičnem razmišljanju in nastopanju, kar je nujen predpogoj za uspešno in pogostokrat nujno sklepanje političnih kompromisov. Zato ni naključje, da ga je nekajletno delo pred prvo svetovno vojno postavilo ob bok najpomembnejšim slovenskim politikom na Štajerskem in tudi širše." (Iz simpozijskega referata B. Goropevska.)

Dr. Karel Verstovšek je eden izmed najpomembnejših politikov, ki so izšli iz Šaleške doline.

Ur.

VERSTOVŠEK, Karel, r. 26. jul. 1871 v Velenju usnjarju in županu velenjske občine Mihaelu V. ter Luciji, r. Zupan, u. 27. marca 1923 v Mariboru. Filolog, profesor in politik. Osnovno šolo končal v Velenju, 1885-93 obiskoval gimnazijo v Celju, 1893-97 študiral klasično filologijo v Gradcu, kjer l. 1903 doktoriral. Leta 1897 bil suplent na gimnaziji v Celju, v letih 1898-1911 in od 1921 do smrti profesor na klasični gimnaziji v Mariboru; vmes poklicni politik: deželni in državni poslanec, 1918 predsednik Narodnega sveta v Mariboru, 1918-1921 poverjenik za uk in bogočastje narodne vlade v Ljubljani. - Bil član številnih društev in organizacij; častni član 10 štajerskih občin, mdr. mariborske in velenjske. - Objavil več političnozgodovinskih člankov. O narodnostnem boju Slovencev pisal v graška lista *Südsteirische Post* in *Südsteirische Presse*. Politično zgodovino Štajerske je obravnaval v daljših spisih, nastalih na osnovi njegovih predavanj v mariborskem Zgodovinskem društvu v l. 1905/06, npr. *Celjski grofje in jsl. ozemlje* (INK 1906), *Maribor in Slovenstvo* (SGp 1907, št. 30-33), *Dr. Matija Prelog* (DS 1907) in predavanje občinskim predsednikom v Mariboru: *Občine in narodnoobrambno delo* (S 1910). Govor v dunajskem parlamentu 7. dec. 1911 o sodnijskih razmerah na spodnjem Štajerskem je izšel i. l. tudi v knjigi: *Hohenburgerjev sistem*. - O grški literaturi je napisal razpravo *Simonidovi jambi »O ženskah«* (Lp dr. gimn. Mb., 1905). Ocenil je razpravo M. Doblingerja *Hieronymus Megisers Leben und Werke* (ČZN 1905), pisal o šolstvu, npr. *Preustroj šolstva v Sloveniji* (S 1921). V rkp. je ohranjena Verstovškova bibliografija domoznanskih člankov s področja Maribora (hrani UK Maribor).

- Kot politik bil ves čas v klerikalni stranki; njen zaupnik je postal l. 1901 v Mariboru; od 1906 zelo aktiven pri ustanavljanju Kmečke zveze (ust. 1907). Bil izvoljen za poslanca v štajerski deželni zbor (1909 v kmečki kuriji sodnih okrajev Šoštanj, Slovenj Gradec in Marenberg/Radlje), v državni zbor (1910 na nadomestnih volitvah po smrti V. Ježovnika; na rednih volitvah 1911 mandat obdržal) in v štajerski deželni zbor (1913). Na začetku 1. svet. vojne ostro nasprotoval preganjanju zavednih Slovencev na Štajerskem. Udeležil se je več tehtnih sestankov Jugoslovanskega kluba, npr. 28. nov. 1915 s skupino prvaških pristašev M. Starčeviča v Zagrebu (skupaj z A. Korošcem), 28. nov. 1916 v Gradcu (izrazili nezadovoljstvo z vodenjem kler. stranke I. Šušteršiča; zahtevali naslonitev na Čehe in zedinjenje jsl. narodov) in maja 1917 na Dunaju (na 2. zasedanju 30. maja dr. Verstovšek predlagal odbor, ki je sestavil majniško deklaracijo). V Narodnem svetu podpiral akcije R. Maistra in ga l. 1918 imenoval za generala. Kot predsednik Nar. sveta za Štajersko je dosegel imenovanje slov. okrajnih glavarjev in županov, kot poverjenik za uk in bogočastje pa je pomagal pri reorganizaciji šolstva v narodnem duhu, pri ustanavljanju novih šol (zlasti strokovnih) in še posebej slovenske univerze v Ljubljani (1919 odpotoval v Beograd in izposloval pri ministristvu milijon kron, ki so bile temeljna materialna osnova slovenske univerze, zato imenovan "politični oče ljubljanske univerze"). - (Povzeto po: *Rozman, SBL IV, 415-6). - (*Ist)

LIT.: F. Lukman, *Čas* 1923, 370-72; *Nar. gospodar* 1923, št. 4; *S* 1923, št. 70; *SN* 1923, št. 73; G. Kušej, *SP* 1923, 159; I. Vesenjak, *Straža* 1923, št. 35; *UT* 1926/27, št. 39; A. Hren, *Deset let drž. slov. osn. in mešč. šole*, 1929, 55-59; P. Strmšek, *Maribor za svoje dijaštvo*, 1929, 16-7 (s sliko); V. Melik, *Volitve na Slovenskem 1861-1918*, 1965, 389, 398; J. Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I, 1971, 284; II, 1974, 206, 215, 312; J. Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*, 1971; L. Udè, *Boj za severno slov. mejo*, 1977, 40-42; M. Zečević, *SLS in jsl. zedinjenje 1917-1921*, 1977; *Katalog rkp. UK Maribor*, 1978. - *Slika: Zgod. slov. univ. v Lj.*, 1929, 182. - (SBL)

Dr. Karel Verstovšek
HOCHENBURGERJEV SISTEM
Sodnijske razmere na Spodnjem Štajerskem

(Fragmenti)

Sodnijske razmere so postale na Sp. Štajerskem neznosne. Bivši graški odvetnik, sedanji justični minister Hochenburger nastavlja na slovenskih sodnijah le nemške sodnike in uradnike. Ti sodniki delajo z vso vnemo, da bi odpravili slovenski jezik s sodišč. Ljudstvu se na ta način godi krivica, ker ne razume nemškega sodnika, sodnik pa ne slovenske stranke ...

Posamezna sodišča. - Šoštanj. Uradni vodja in sodnik sta bila vedno Slovenca, danes pa ni eden ne drugi. Pa ne samo to, ampak vse uradništvo je postalo čez noč nemško nacionalno. Ravno sodne-ga vodjo hočem navesti za vzgled. Težko mi je, ker ga zelo dobro poznam, vendar hočem dokazati, kako slabo vpliva postopanje justičnega ministrstva na nižje uradnike. Vodja je eden mojih dobrih prijateljev, ki je bil moj tovariš osem let na celjski gimnaziji. Še le na visoki šoli se je začel učiti slovenščine, je tudi nekaj časa rad govoril slovenski in je šel ljudstvu na roke. Ko je pa prišel za vodjo v Šoštanj, je postal čisto drug. Noče več slovenski uradovati in noče rabiti slovenskih tiskovin, ker mu od višje oblasti ni dovoljeno. Zato je bil poslan v Šoštanj, da zatre slovenščino v uradu. Tako korumpira objektivnega in poštenega moža do cela sistem, ki je narekovan od zgoraj. S tem nočem grajati njega kot osebo, ampak le sistem. Sodnik, ki je v Šoštanju, je hud nemški nacionallec. O njegovi izredni sposobnosti nočem govoriti. Prepričajte se sami; to zadeva njegovo osebo.

Nemškutarski sodniki se smešijo s slovenskimi strankami, ker višje oblasti ničesar ne preiskujejo. - Ko sem bil priča, sem dobil nemško pozivnico, ki sem jo vrnil; kot Slovenec imam pravico zahtevati, da se uraduje na Spodnjem Štajerskem slovenski; te

pravice mi ne more nihče vzeti; ravnal sem tako in bom ravnal; tudi kot uradnik strogo zavzemam stališče, da morajo imeti Slovenci in Nemci iste pravice. Grozili so mi na vse načine, tudi, da me bodo s silo privedli za pričo; pa niso me ugnali, ampak ostal sem trden. Nazadnje so le poslali slovensko pozivnico, pa značilno je, da so me hoteli osmešiti, kar bom dokazal. Poslali so mi namreč popolnoma slovensko pozivnico, pa z imenom Dragotin Verstovšek in spodaj v oklepaju kakor v zasramovanje Karel Verstovšek (Medklic poslanca Wastiana). Prepričan sem, da so me zasramovali in mi nalašč nagajali. Navesti moram še drug slučaj, ko so poslali uredništvu slovenskega lista pozivnico s slovenskim napisom, samo, da so jo sprejeli v uredništvu, pozivnica sama v ovoju pa je bila nemška. Tako hočejo varati stranke in izvajati germanizacijo.

Spodbuda slovenskemu ljudstvu. - [...] Slovenski narod, močen si zavoljo svoje neutrudljivosti! Tvoja žilavost, tvoja železna volja te je vzdržala pred poginom, kateremu si bil, kakor se je dozdevalo, zapisan! Težavne čase ljudskega preseljevanja si prestal, prodirajočemu Ogru si se ustavil, bil si mogočna trdnjava proti Turkom in tvoja junaštva iz teh časov opevajo pesniki. Ti, plemenito ljudstvo, si prestalo vse viharje, ki so zadeli habsburško rodovino, vzdržalo si se v narodnostnih bojih na severu in jugu, tvoj obstoj je zagotovljen. Tudi zdaj ne omagaj v teh težkih urah, v katerih tepta najvišja uprava tvoj jezik in ga preganja iz urada in šole. - Ta klic velja celemu cesarstvu, vsem stanovom, vsem strankam. Vztrajajte in zahtevajte svoje pravice! Brez strahu zavrnite vsako uradno osebo, vsako uradno revo, ki se drzne žaliti slovensko ljudstvo, slovenski jezik in ga izpodrivati iz urada. Nobena nasilnost, nobena krivica, nobena jeza nas ne sme prestrašiti, da bi odstopili od svojih pravic! [...] Čim bolj tebe, slovensko ljudstvo, zatirajo v uradih in šolah, tem bolj naj te ta krivica navdušuje, da se z veseljem in ljubeznijo krčevito držiš slovenske zemlje in z ljubeznijo gojiš in spoštuješ svoj materni jezik.

(Povzeto po brošuri, namenjeni slovenskim rodoljubom, ki je nastala po stenografskem zapisniku Verstovškovega štiriurnega govora v dunajskem državnem parlamentu 7. decembra 1911.)

Dr. Karel Verstovšek
OCENA VOŠNJAKOVIH »SPOMINOV«

(Ur.) Kot primerek Verstovškove literarne kritike je zgovorna v *Ljubljanskem zvonu* (1906) objavljena ocena prvega zvezka Vošnjakovih *Spominov* (izšlo z letnico 1905), v kateri kar na nekaj mestih šoštanjskega rojaka nekoliko okrca, zdaj zaradi jezika zdaj zaradi "čudne sestave ogromnega gradiva, ki je zbrano in spojeno priprosto, brez vsake umetnosti".

Takole pravi (na str. 442):

"Dr. J. Vošnjak nam je podal s to knjigo novo obliko pripovedovalne proze; želimo samo, da bi se naše slovstvo pomnožilo s spisi te vrste. Opozarjati moramo na bogato vsebino; toliko raznovrstnih črtic nam more podati le pisatelj, ki je posegal v svojem življenju povsod v javno delovanje, ki je zavzemal lepo mesto med prvoboritelji slovenskimi v dobi preporoda slovenskega naroda. Z veseljem smo čitali stran za stranjo, zakaj zanimali so zlasti nas, ki zbiramo gradivo za zgodovinski spis o prebui štajerskega ljudstva, razni dogodki iz pisateljevega življenja in nam rešili marsikatero zagonetko. Poleg tega opozarja pisatelj na mnoge zgodovinske reči in objavlja pisma, katera bodo pojasnjevali obširneje še drugi. Knjiga ima zgodovinsko vrednost; poučuje nas o razvoju slov. jezika, zlasti pa o prebui in zavedanju štajerskega ljudstva; marsikaj zvemo o gospodarstvu, še več zanimivega nam nudi politična stran.

Če naglašamo zgodovinsko vrednost, ne smemo prezreti subjektivnosti, ki zavzema, kakor je čisto naravno, celo v strogo znanstvenih zgodovinskih razpravah odlično mesto; človek je pač slab, to vemo vsi; ne more se vsekdar otresti popolnoma svojega lastnega bistva in prav lahko zabrede, da opazuje vse dogodke in svojo okolico preveč z lastnimi očmi in jih označuje bolj po svojem okusu in svoji razsodbi. Potemtakem »Spomine«, ki naj imajo zgodovinsko vrednost, zlasti ko se suče vse okrog pisatelja; dr. J. Vošnjakove dogodljaje spremljajo drugi važni dogodki, ki so nekako spojeni z njegovimi; dr. J. Vošnjak se nam dozdeva, da stoji sredi velikega prostora, njega vidimo vsekdar, a mimo njega nastopa četa rodoljubov in oseb, ki pridejo in izginejo izpred oči, pisatelj sam je nepremičnica sredi trabantov. To dejstvo samo na sebi bi utegnilo še bolj podpreti naše domnevanje zaradi objektivne sodbe.

To stran uvažujoč, si upamo trditi, da ni tako lahko pisati »Spominov« v pravem zmislu. Pisatelj tem laže zagazi, če je vpleten vseskozi v dejanje. Pri tej priliki se spominjamo »Or-moških spominov«, katere je spisal ravno tako zaslužni nestor štajerskih rodoljubov, dr. Gršak. Če primerjamo ti deli, moramo priznati, da je med njima velika razlika; »Ormoški spomini«, ki nam podajejo lepe črtice in nas razveseljujejo, presenetijo pa nas tem bolj v začetku, ki daje vsej knjigi pečat tendencioznega dela; druga polovica so životopisi nekaterih rodoljubov, ne pa spomini.

Radi priznavamo dr. J. Vošnjaku, da se je otrešel kolikor le mogoče osebnega čustva in podal slike objektivno. Zgodovinar narodne prebuje bo moral še izluščiti iz tega gradiva jedro in postaviti dr. J. Vošnjaka, ki je v »Spominih«, kakor je naravno, v ospredju vseh rodoljubov, v njih vrsto in spojitvi Vošnjakove dogodke z dogodki njegovih sodobnikov enakomerno.

Opozoriti še hočemo samo na nekatere vrline te knjige. Nam ugaja pisava, ker je neprisiljena."

(Ur.) Po 35 vrstic dolgem politično simpatizerskem slavo-spevu "velikemu rodoljubu" Josipu Vošnjaku pa Verstovšek zanimivo in kritično ocenjuje Vošnjakove »Spomine« tudi z jezikovnega vidika. Nekaj takšnih mest:

"Na str. 2 bi pisali vojašnice nam. vojaščnice, - nisem zamudil obiskati priljubljene verande nam. preljubljeno verando. [...]/ Tudi ne poznamo Šalečani hriba "Sv. Križ", pač pa božjo pot k Sv. Križu na Ostrem vrhu ali tudi Oslovskem vrhu (primerjaj narodno pripovedko!), ki pa ni visok 1244 m, temveč 1044. Pot do Sv. Križa ne pelje mimo Vrelih vod, temveč mimo Belih vod; prvič slišim kot domačin to ime. Vrele vode nimajo pravega pomena, ker ni tukaj nikakih toplih vrelcev kakor na Lomu, pač pa tečejo studenci in potočki po belih skalah in pečinah, tako da zagledamo že od daleč lepo bele pase. Ravno tako ne moremo odabravati izraza "Topolščice"; zakaj hodili smo se kopat od nekdej v Topolšco (Topovšco) ali Topolšce = Topolšice. - /Urednik LZ je tu postavil opombo: Edino prava književna oblika je pač samo Topolščica. Tako pišemo pravilno tudi Konjščica, Planinščica, Begunjščica itd. Te besede so s sufiksom -ica substantivni pridevniki na -ski./ - Te toplice je kupilo prvotno od kmeta Topolšeka šoštanjsko nemško kreditno društvo in to jih je prodalo dunajskemu zdravniku, o katerem govori dr. Vošnjak. Na str. 42 pišimo Brut, Kasij namesto

Brutus, Cassius. Naj mi tudi ne zameri dr. Vošnjak, da se spotikam ob izrazu "Mihaelom" (str. 48. in drugod); zakaj ne pusti pisatelj brata Mihe slovenskemu ljudstvu, ki pozna zlasti na Spodnjem Štajerskem le Miho Vošnjaka; radovedni smo zares, če ga pisatelj res kliče le Mihaela; nam je znan povsod le Miha Višnjak kakor tudi le dr. Jože Vošnjak. Le ostanimi pri teh imenih, ki tako lepo donita, ker sta se že udomačili. Brez potrebe se še piše Žolčpah (str. 52) in Žolčpaške planine (str. 171); res je, da še slišimo to ime sedaj, vendar že kaj radi gredo domačini sami v Solčavo ali v Solčavske planine. - Docela neopravičen izraz je pa Pevniški Graben (str. 61); v spodnji Šaleški dolini, t.j. okoli Šoštanja pravijo ljudje, da gredo v Penk, ali da so bili v Penku, iz zgornje Šaleške doline pa vozarijo plohe v Piunik in nalagajo deske v Piunku. [...]

/Ur. Zaključek ocene:/ To so naše opazke o tej zanimivi knjigi, katero smo čitali z veliko pazljivostjo in z velikim veseljem. Želimo le, da bi jo čitali zlasti vsi štajerski Slovenci, da si ž njo pridobijo še več poguma v hudem boju za narodne svetinje, spoznavši, da so se njih predniki morali še bolj truditi in probujati ljudstvo skoro z obupnostjo. Pisatelju pa želimo krepkega zdravja, da nam poda kmalu še drugi zvezek svojih »Spominov«.

(Ljubljanski zvon, 1906)